

170. Toespr. opening *Kijken naar tin*, Leens, allerlei over tin, 1967

Door B. Dubbe bewaarde tekst waarvan niet is vastgesteld dat die als zodanig is gepubliceerd. Van de in hierin vermelde onderzoeksresultaten is natuurlijk wel veel verwerkt in publicaties.

Leens 22 maart 1967.

I

BB

Dames en Heren,

Tentoonstellingen van voortbrengselen van het oude handwerk zijn tamelijk zeldzame gebeurtenissen in de veelheid van exposities van oude en moderne schilderijen, beeldhouwwerken en andere hedendaagse kunstuitingen. Eigenlijk is dit een typisch verschijnsel. Onderzoekingen onder museumbezoekers[?] gevraagd naar het doel van hun komst, hebben aangetoond, dat het merendeel van hen aangetrokken wordt door de tentoongestelde oude ambachtskunst. Verwonderlijk is dit niet.

Immers wat spreekt een mens meer aan, dan de voorwerpen, waarvan hij in de meeste gevallen het gebruik kent, die hem omringen in kerk en huis, die hij ook nu nog toepast in het dagelijks leven, die behalve een nuttige functie, ook vaak een element van schoonheid bezitten qua vorm, versiering of materiaal en waarmee hij zich door dit alles verbonden voelt.

Uit een gebrek aan belangstelling van de zijde van het publiek is het hiervoor gesignaleerde fenomeen derhalve niet te verklaren. Naar het ons voorkomt moet de oorzaak gezocht worden in een zekere onderwaardering van vele vakmensen van de toegepaste kunst en het handwerk, een houding, die waarschijnlijk verklaard moet worden uit de - zeker in het verleden - in dit opzicht tekortschietende opleiding van toekomstige museumdirecteuren, die zich voornamelijk concentreert op de kunst met de zogenaamde grote K. Velen van hen worden na hun vorming echter geconfronteerd met geheel andere problemen dan die waarop hun studie gericht was, een studie die misschien een bepaalde onderschatting doet ontstaan voor de toegepaste kunst.

Schilderijen van Rembrandt, Frans Hals, Chagall en Picasso echter, zijn nu eenmaal niet dikgezaaid in de gewestelijke en plaatselijke musea. Dikwijls krijgen zij te maken met de producten van het oude handwerk. Ceramiek, glas, metalen voorwerpen en meubelen zijn het, die hun aandacht vragen, waarvan niet slechts moet worden vastgesteld in welke periode ze thuishoren, wie de maker is en een mening moet worden gegeven over de technische en esthetische kwaliteiten van de voorwerpen, maar waarvan bovendien moet worden beoordeeld of ze echt of vals zijn. En al zijn ze niet belangrijk uit een esthetisch oogpunt, dan nog kunnen de historische of cultuurhistorische aspecten veelbetekenend zijn en hebben ze aldus waarde voor de verzameling.

" Alle Kunst geht vom Handwerk aus ", zei Goethe: een woord, dat niet slechts geldt voor de toegepaste kunst, doch zeker ook voor de zogenaamde "grote kunst". Wat waren de nu zo terecht bewonderde middeleeuwse beeldhouwers en schilders anders dan handwerkers tussen de handwerkers? Zeker, vele oude voorwerpen zijn niet meer dan het product van een min of meer vaardige hand, zonder dat het begrip kunst er direct mee kan worden verbonden. Maar is dit ook niet het geval met vele schilderijen en beelden? Het ware te wensen, dat de toegepaste kunst, die juist in Nederland is verdronken in een zee van schilderijen, de aandacht krijgt die ze verdient.

De tentoonstelling, die hier vandaag wordt geopend is één van de middelen daartoe.

Het bestuur van het Ommelander Museum voor Landbouw en Ambacht heeft een aantal tinnen voorwerpen bijeengebracht, deels afkomstig van particulieren en kerken uit deze streek, deels ook geleend van verzamelaars buiten deze provincie. Het nadeel van deze opzet is, dat geen overzicht wordt verkregen van hetgeen de tinnegieters door de eeuwen heen hebben vervaardigd. Een voordeel is echter dat hier tinnen voorwerpen worden getoond, die anders niet voor het publiek toegankelijk zijn.

Ons bepalend tot de uit deze streek afkomstige stukken — meestal daterend uit de achttiende of negentiende eeuw —, kunnen wij vaststellen, dat zeer veel van dit tin ook te Groningen is gegoten.

In deze stad waren de tinnegieters reeds vroeg in een Gilde opgenomen tesamen met — het is een enigszins vreemde combinatie — de zadelmakers, glazemakers en schilders. Het aantal meesters van elk van deze ambachten was kennelijk in deze vroege periode niet zó groot, dat het oprichten van afzonderlijke gilden gewettigd was. De Gildebrief van 1416 is voor wat de tinnegieters aangaat, één van de oudste in de Noordelijke Nederlanden. Een herinnering aan dit Gilde is op de tentoonstelling aanwezig in de vorm van de Gildekan, die in 1795 werd gegoten door Jan Hillebrant Rienewerf.

Typische voorbeelden van Gronings tin zijn op de tentoonstelling te zien. Velen van U denken dan misschien ogenblikkelijk aan de koffiekannen ook wel genoemd kraantjeskannen of dröppelmina's zoals ze in Duitsland heel treffend worden aangeduid. Oorspronkelijk is dit echter geen Gronings monopolie.

In de achttiende eeuw werden deze kannen vooral veel in Amsterdam gemaakt en door de tinnegieters van die stad door het gehele land geleverd. Een fraai voorbeeld is de hier aanwezige, grote kantige en beschilderde, door een Amsterdamse tinnegieter vervaardigde koffiekann. Typisch Gronings van vorm zijn bijvoorbeeld de kleine *conisch* gevormde oorlammen, die in deze streek aangeduid worden met de naam roemertje of wipperke een naam, die voor zichzelf spreekt. Ook vragen wij Uw aandacht voor een paar bijzonder fraaie Groninger brandewijnkommen. Het bestuur heeft de tentoonstelling genoemd "kijken naar tin".

Men kan tin op verschillende manieren bekijken. De een heeft alleen oog voor de esthetische kant van de zaak. Hij verlustigt zich aan de schoonheid van het materiaal of de fraaie vorm. Aangezien een dergelijk "blik" zéér subjectief is, zal ik mij er verder niet in verdiepen. Een ieder moet voor zich zelf uitmaken wat hij mooi vindt of niet. Weer een ander verdiept zich in de techniek of de historische aspecten van het tin en de tinnegieterij. Over dit onderwerp zou ik graag enige kanttekeningen willen maken.

In het verleden is er te weinig studie gemaakt van de gegevens betreffende het tinnegietersambacht, voorzover die in archieven aanwezig zijn. Een enkele maal is er een studie verschenen betreffende een bepaalde stad of gewest. In dit verband vermeld ik de verhandeling van Dr. Wassenbergh over het Friese tinnegietersambacht, die wat dit betreft een spits heeft afgebeten. Het gevolg evenwel van dit gebrek aan exacte gegevens is, dat er veel sprookjes in omloop zijn, voor een deel in de wereld gebracht door handelaren of verzamelaars met een rijke dosis fantasie,

voor een deel ook geconcludeerd uit wat er thans nog aan tin bewaard is gebleven. Zo heeft men lange tijd aangenomen, dat tinwerk eerst in de zestiende eeuw algemeen in de huishouding werd toegepast. Waarschijnlijk kwam men tot deze mening omdat vóór de hand liggende gegevens, zoals bijvoorbeeld het nagehoeg ontbreken van Middeleeuws tin, deze conclusie schenen te wettigen. Door onderzoek in de archieven echter is mij gebleken, dat deze opvatting beslist niet juist is. Zelfs in de veertiende eeuw reeds kochten de huismoeders tinnen kannen en schotels. In de vijftiende en ook nog in de eerste helft van de zestiende eeuw, kan met recht van een bloeitijd van het tin als huishoudelijk voorwerp worden gesproken. Niet slechts de rijke burgers, maar ook de minder bedeelden hadden hun kannen en schotels.

Ook uit de plaats, die het tin in het huis had, blijkt de grote waardering voor deze voorwerpen. Ze stonden op het trisoir in het woonvertrek of waren op een speciaal schap geplaatst. In de zeventiende eeuw zou het tin naar de keuken verhuizen.

Behalve over de mate van het tingebruik verschaffen de archieven ons exacte gegevens over stedelijke verordeningen betreffende de alliage en de merken en geven ze ons aanwijzingen over de handel in dit metaal. Soms vinden we er ook meer direct menselijke aspecten in terug, die niet altijd even fraai zijn. Zo verklaarde een Leids tinnegieter, dat hem door collegae wel eens tin was gebracht, dat niet in overeenstemming was met de alliage, die voor goed roostin was vereist. Omdat hij uit deze partij te gieten voorwerpen met zijn merk moest tekenen, vreesde hij in moeilijkheden te zullen komen, waarop hij het tin terugzond.

Zijn confraters antwoordden hem daarop: "Dat hy dan niet te doen en zoude cryghen ende datt elc andere gaerne zoude doen". Een onthullende verklaring voor de mate waarop aan de voorschriften de hand werd gehouden. Een ander Leids tinnegieter was minder standvastig, omdat hij blijkbaar boter op zijn hoofd had. Hij had ten huize van Jan Marcuszoon van Ieperen een maaltijd moeten geven, omdat hij "cleynerc" gemaakt had van een slechte soort tin. Zijn vakgenoten bedreigden hem met aangifte bij het gerecht, indien hij niet tegemoet kwam aan hun lust tot culinair genoegens. Min of meer klagend vertelde hij nog, dat de maaltijd hem op omtrent acht of negen gulden kwam te staan, voor de voldoening waarvan hij zijn mantel had moeten verkopen.

Genoeg over archivalische tinvondsten. Wij willen besluiten met een hedendaags getuigenis van de liefde voor oude dingen. Onlangs werd ik opgebeld door een dame uit de Gelderse achterhoek. Zij vertelde mij, dat haar man een lepelvorm had, met behulp waarvan hij tinnen lepels trachtte te gieten. Helaas gelukte dit niet, want de vorm vulde zich niet geheel met tin. Haar vraag was nu wat hiervan wel de reden zou kunnen zijn. Nadat wij enige oorzaken voor de mislukte geut hadden geopperd, vroegen we waarom haar man deze lepels trachtte te gieten; waarop zij antwoordde "Wij houden zo van antiek".